

Rakstura izglītības mācību programmas vadlīnijas pirmsskolas un pamatizglītības skolotājiem

Birmingemas Universitātes Rakstura un tikumu Jubilejas centrs izstrādājis jaunus mācību resursus pirmsskolas un pamatizglītības skolēniem, lai palīdzētu īstenot rakstura izglītību skolās. Visi izmantotie resursi pieejami šeit (angļu valodā): <https://www.jubileecentre.ac.uk/1844/character-education/>. Projekts īstenots, izmantojot Kernu ģimenes fonda (*Kern Family Foundation*) piešķirto grantu. Šajā dokumentā sniegts pārskats par piedāvātajiem materiāliem un apskatīts, kas ir rakstura izglītība un kāpēc un kā izstrādāta mācību programma.

Rakstura izglītības mācību programmas saturs

Programmā ietverts ievada modulis par tikumu ētiku, kas ir programmā izmantotā filozofiskā pieeja. Ievada modulis iepazīstina skolēnus ar jēdzieniem, kuri saistīti ar tikumiem, un sniedz izpratni par tikumu attīstības procesu.

Mācību stundu materiālos galvenā uzmanība pievērsta atsevišķiem tematiem, kas sadalīti četrās plašās kopās: plaukstošas personības, plaukstošas attiecības, uzplaukums digitālā vidē un sabiedrības uzplaukums. Katrā kopā ietverto tēmu piemēri parādīti tabulā. Daudzas tēmas, tostarp ģimene un draudzība, pirmo reizi aplūkotas zemāko klašu mācību programmā, un pie tām atgriežas arī vēlāk. Katras tēmas ietvaros (piemēram, draudzība) skolēniem ir iespēja izmantot dažādus rīkus, lai analizētu un izprastu savu raksturu, — morālās dilemmas, cilvēku–etalonu biogrāfijas, refleksijas iespējas un idejas, kā kalpot vietējai kopienai.

Plaukstošas personības	Plaukstošas attiecības	Uzplaukums digitālā vidē	Sabiedrības uzplaukums
Veselīgs uzturs	Draudzība	Tiešsaistē pavadītais laiks	Kopienas
Fiziskās aktivitātes	Ģimene	Kiberterorizēšana	Brīvprātīgais darbs
Kaitīgas vielas	Vienaudžu izdarītais spiediens	Viltus ziņas	Karjera
Emocionālā veselība	Konfliktu risināšana	Attiecības tiešsaistē	Demokrātija

Pilno tēmu sarakstu skatīties [šeit](#)

Rakstura izglītības mācību programmas struktūra

Mācību programma sadalīta resursu blokos atbilstoši katrai klasei no 5 līdz 16 gadu vecumam (divi pēdējie gadi pirmsskolā un 1.–9. klase). Katrai klasei izstrādāti detalizēti stundu plāni un kopējamas darba lapas. Pamatizglītības klasēm ietvertas arī *PowerPoint* prezentācijas katrai mācību stundai Katrā klasē paredzēts aplūkot 4 tēmas, un katrā tēmā ir 2–3 mācību stundas. Pirmsskolas vecumposmā mācību stundai paredzētas 30 minūtes, un šajās stundās darbs pamatā balstīts uz diskusijām Pamatizglītības izstrādāto mācību stundu ilgums ir aptuveni 45 minūtes, lai gan tas var mainīties.

Plāna, kā iestrādāt šo mācību stundu saturu skolu mācību plānos vai kā tās izmantot skolās, nav. Mācību stundas var izmantot, lai papildinātu jau esošos personiskās, sociālās, veselības (PSHE) mācību resursus (Latvijā — sociāli emocionālā audzināšana (SEM), skat. <https://learningtobe.net/resursi/?lang=lv>), iekļaujot saturu PSHE (SEM) stundās, vai izmantot šos materiālus klases stundā. Tāpat tos var iestrādāt rīta aplī vai dienas noslēgumā, galveno uzmanību pievēršot diskusiju elementiem. Skolas var izmantot visu mācību programmu vai izvēlēties atsevišķas mācību stundas, kas atbilst skolas vajadzībām. Skolas var izmantot un pielāgot šos resursus veidā, kas ir vispiemērotākais konkrētās skolas kontekstā.

Mācību aktivitāšu apraksts

Mācību programmā ietvertas dažādas aktivitātes, un tā mudina skolēnus pilnveidot savu raksturu, izmantojot zināšanas par tikumiem, analizējot tikumus un ieviešot tikumus savā ikdienas dzīvē. Šāda veida aktivitātes tiek izmantotas visā mācību programmā, un tās izklāstītas, nemainot formātu. Aktivitātes īsi aprakstītas tālāk:

Diskusiju punkti ir jautājumi, kas pārrunājami pāros vai mazās grupās. Atgriezenisko saiti var sniegt visa klase kopā, lai dalītos ar idejām.

Morālās dilemmas attēlotas domu mākonī. Skolēni, pārrunājot dilemmas, var strādāt individuāli vai mazās grupās. Darba procesā var palīdzēt šādu jautājumu pārdomāšana: Kāda ir problēma? Kā tu justos šajā situācijā? Kādi tikumi varētu būt nepieciešami? Kāda, tavuprāt, būtu prātīga rīcība?

Refleksija paredzēta tēmas beigās, un šie uzdevumi izklāstīti blakus domājošam skolēnam. Tie jāpilda individuāli stundā vai kā mājasdarbs. Skolēni var savas refleksijas uzrakstīt, bet viņiem var piedāvāt tās paust arī dažādos citos veidos, piemēram, zīmējot vai izmantojot IKT.

Praktiskās aktivitātes atrodas blakus plauksta attēlam. Tās dod iespēju skolēniem individuāli vai grupās pielietot tikumu, par kuru viņi mācījušies šajā stundā. Šīs aktivitātes var attīstīt par sociāliem projektiem.

Kāpēc izmantot šo mācību programmu?

Šī rakstura izglītības mācību programma ir unikāla, jo tā izmanto raksturu kā prizmu, caur kuru pētīt jautājumus, ko skolu programmās skata jau šobrīd, piemēram, draudzība, kopienas un ģimene. To izstrādājuši skolotāji un citi speciālisti sadarbībā ar skolotājiem, taču programmas pamatā ir plaši Birmingemas Universitātes Rakstura un tikumu Jubilejas centra veikti pētījumi un sniegtais filozofiskais pamatojums. Tā atbilst daudzām Apvienotajā Karalistē obligātām prasībām attiecībā uz veselības mācību (2020) un attiecību mācību (2020) (*Health Education and Relationships Education (HE&RE)* — ekvivalents Latvijā: veselības mācība un sociāli–emocionālā audzināšana), tādējādi skolas var izmantot programmu minēto mācību priekšmetu ietvaros vai klases stundā. Mācību programma ir elastīga, un to var izmantot pilnībā vai izvēlēties elementus un mācību stundas, kas atbilst noteiktām skolas vajadzībām.

Kas ir rakstura izglītība?

Par rakstura izglītības mērķi vienoties nav grūti: tas ir cilvēku uzplaukums — iespēja spēj ne tikai attīstīt savu potenciālu, bet arī vadīt jēgpilnu un harmonisku dzīvi plaukstošās kopienās.

Senā Aristoteļa gudrībā teikts, ka uzplaukšanu var nodrošināt, iegūstot un attīstot tikumus, piemēram, laipnību, dāsnumu, drosmi un godīgumu. Tālab rakstura izglītība ietver visas tiešās un netiešās izglītojošās darbības, kas palīdz jauniem cilvēkiem attīstīt pozitīvas personības stiprās puses, ko sauc par tikumiem.

Rakstura izglītība ir to pieaugušo atbildība, kuriem ir kontakts ar bērniem un jauniešiem. Skolā tikumus var apgūt caur kultūru, etosu un skolas personāla pozitīvo piemēru. Tāpat tos var mācīt atsevišķi, izmantojot mācīšanās pieredzes, kas nodrošina skolēniem terminoloģijas, zināšanu, prasmju apgūšanu un rakstura izaugsmei būtisku īpašību attīstību. Visbeidzot, skolas var sniegt iespējas, kas mudina skolēnus meklēt, vēlēties un brīvi īstenot sava rakstura attīstību.

Plašāk par šīm idejām var lasīt Jubilejas centra dokumentu “Rakstura izglītības ietvars”, kas pieejams latviešu valodā: . Jaunie mācību programmas materiāli palīdz skolām īstenot rakstura izglītības “mācīšanu”, nodrošinot detalizētus stundu plānus, kas aptver dažādas zināmas tēmas, piemēram, demokrātija un brīvprātīgais darbs, skatot tās caur rakstura prizmu.

Kāpēc ir nepieciešama rakstura izglītības mācību programma?

Par šīs programmas nepieciešamību Latvijā var skatīties 2019. gada populārzinātniskā pētījuma ziņojumu “Skolēnu morālo ieradumu veidošanās Latvijas skolās”, kas pieejams šeit: <https://www.arete.lu.lv/zinatniskie-materiali/zinatniska-literatura-par->

veidotāji snieguši šo pamatojumu Apvienotās Karalistes kontekstā:

Lielbritānijā debatēs par izglītību rakstura izglītība atkal nonākusi uzmanības lokā, kļūstot par skaidri formulētu pamatmērķi jaunākajā izglītības politikā. Izglītības departaments to izvirzījis par vienu no prioritātēm. Rakstura izglītības ieļaušana jaunajā *OFSTED* (*Office for Standards in Education, Children's Services and Skills* — Izglītības, pakalpojumu bērniem un prasmju standartu birojs) pārbaužu struktūrā, personīgās izaugsmes sadaļā, vēl spēcīgāk nostiprinājusi savu statusu Lielbritānijas izglītības sistēmā. Inspektori izvērtēs skolu audzēkņu personīgo attīstību, nosakot, kādā līmenī “mācību programma un tās nodrošinātāja plašāks darbs palīdz izglītojamajiem attīstīt viņu raksturu, tostarp elastīgumu, pārliecību un neatkarību, un palīdz uzzināt, kā uzturēt fizisko un garīgo veselību.” Turklāt, šķiet, arvien plašāk tiek atzīts, ka rakstura īpašības, tostarp elastīgums, pašregulācija un pateicība, ir nozīmīgas, lai ļautu jauniešiem sasniegt dažādus pozitīvus rezultātus, tostarp akadēmiskos sasniegumus, veselību un, labklājību un apmierinātību ar dzīvi. Plašo vienprātību parāda Izglītības departamenta 2017. gada aptaujas rezultāti — tajā piedalījās 880 skolas, un 97% no šīm skolām centās veicināt pozitīvu rakstura iezīmju attīstību audzēkņu vidū. Papildus tam, uzņēmuma *Populus* un Rakstura un tikumu Jubilejas centra veiktā aptaujā tika noskaidrots — 87% no aptaujātajiem vecākiem uzskata, ka skolām ir jāpievērš uzmanība rakstura izglītībai. Tādējādi rakstura izglītību atbalsta gan politikas veidotāji, gan skolas, gan vecāki.

Tomēr mazāk nekā 17% no 880 skolām, kas tika iesaistītas Izglītības departamenta 2017. gada aptaujā, ir izstrādājušas plānu vai politiku rakstura izglītībai. Turklāt tikai 25% skolu bija par rakstura izglītību atbildīga persona, lai arī gandrīz visas skolas (97%) centās veicināt pozitīvu rakstura iezīmju attīstību audzēkņu vidū. Patlaban lielā daļā skolu normatīvu ir izklaidēta pieeja, kam pietrūkst loģiska pamatojuma.

Ziņojumā par rakstura attīstīšanu skolās Nacionālais sociālo pētījumu centrs norāda — lai veicinātu rakstura attīstības praksi, ir nepieciešami resursi un prasmes. Ziņojuma dalībnieki uzskatīja, ka valdība varētu atbalstīt skolas, nodrošinot tādu rīku kopumu, kuru darbības rezultāts ir pierādīts. Mācīts kurss ļauj skolēniem izzināt, izprast un praktizēt sarežģītas koncepcijas, stiprinot viņus un skaidrojot, kas rakstura izglītības kontekstā notiek citviet skolā.

Tādējādi šķiet skaidrs, ka skolotāji un vadītāji vēlas ietvert rakstura izglītību savās skolās, tomēr viņiem trūkst rīku vai resursu, kas ļautu to darīt. Birmingemas Universitātes Rakstura un tikumu Jubilejas centrs ir Lielbritānijas vadošais pētījumu centrs, kas vērš uzmanību uz rakstura un tikumu attīstību. Plašie pētījumi un bagātā pieredze ļauj tam izstrādāt kvalitatīvus resursus, lai palīdzētu skolotājiem īstenot rakstura izglītību. Mācību programma nodrošinās vienu rīku, kas ļaus skolotājiem uzsākt vai turpināt pasniegt skaidri saprotamu rakstura izglītību savā skolā.

Rakstura izglītības mācību programmas izstrāde

Pētnieku komanda sāka savu darbu, pārskatot pieejamos resursus, kas veicina rakstura izglītības mācīšanu Lielbritānijā, tostarp Jubilejas centra resursus. Jubilejas centrs jau agrāk publicējis pilnīgu rakstura izglītības mācību programmu pamatskolām un vidusskolām, kā arī vadlīnijas šīs mācību programmas izmantošanai. Tāpat centrs sagatavojis īsu intervenci, balstoties uz rakstura izglītību 1.–4. klašu skolēniem, izmantojot klasiskos stāstus. Šie resursi galvenokārt paredzēti atsevišķa tikuma (piemēram, laipnība) mācīšanai vienā mācību stundā. Lai izveidotu atšķirīgu resursu, kas balstīts uz esošajiem materiāliem, komanda nolēma, ka tā vietā, lai mācītu atsevišķus tikumus, stundās jāpievērš lielāka uzmanība zināmām tēmām, kas tiek risinātas skolā (piemēram, fiziskā un emocionālā vardarbība), meklējot iespējamus risinājumus caur rakstura izglītības prizmu. Bija vairāki iemesli, kālab tika nolemts vērst uzmanību uz problēmām, nevis atsevišķiem tikumiem. Pirmkārt, tas ļaus skolām izmantot mācību programmas resursus šobrīd īstenotos mācību priekšmetos, piemēram, PSHE (SEM). Tādējādi skolas spēs izpildīt valsts noteikto mācību programmu saturu, vienlaikus aplūkojot problēmjautājumus no rakstura attīstības viedokļa. Aplūkojot tikumus problēmsituāciju kontekstā, iespējams dziļāk izpētīt, kā dažādi tikumi var mijiedarboties vai pretdarboties reālajā dzīvē. Tikumi reti parādās atsevišķi cits no cita. Tādējādi skolēni būs spriestspējīgi un varēs pielietot piedzīvotajai situācijai atbilstošus tikumus.

Skatāmās tēmas tika sakārtotas atbilstoši AK veselības un attiecību mācības (HE&RE) (2020) obligātajam saturam. Mācību programmas kopsavilkums un ierosinātās tēmas tika iesniegtas gan iekšējai pārskatīšanai Jubilejas centra pētniekiem, gan ārējai pārskatīšanai pamatskolas skolotājiem visā Lielbritānijā.

Balstoties uz sniegtajām atsauksmēm, pētnieki katrai tēmai izveidoja mācību stundu kopumu, raugoties, lai tajās tiktu ietvertas zināšanas par tikumiem, iespēja spriest par tiem un pielietot tos praksē. Tika izveidoti pilotmateriāli piektajam mācību gadam (3. klasei), un tie ietvēra vadlīnijas skolotājiem ar stundu plāniem un resursiem, kā arī *PowerPoint* prezentācijas katrai stundai. Resursi tika izstrādāti sadarbībā ar skolotājiem, kas tos arī izmēģināja. Pētnieki novēroja šīs stundas un lūdza skolām sniegt atsauksmi, aizpildot aptaujas. Šīs atgriezeniskā saite tika izmantota, lai rediģētu mācību programmas formātu un saturu.

Turpmākai lasīšanai

Arthur, James and Tom Harrison (2014) *Schools of Character*. Birmingham: The Jubilee Centre for Character and Virtues.

Arthur, James (2003) *Education with Character: The Moral Economy of Schooling*. London: RoutledgeFalmer.

Arthur, James; Kristján Kristjánsson; Tom Harrison; Wouter Sanderse, and Daniel Wright (2016) *Teaching Character and Virtue in Schools*. Abingdon-on-Thames: Routledge.

Harrison, Tom; Ian Morris, and John Ryan (2016) *Teaching Character in the Primary Classroom*. London: Sage Publications.

Jubilee Centre for Character and Virtues (2017) *A Framework for Character Education*. Birmingham: Jubilee Centre for Character and Virtues.

Kristjánsson, Kristján (2015) *Aristotelian Character Education*. Abingdon: Routledge.

Marshall, Lydia; Keeva Rooney; Alison Dunatchik and Neil Smith (2017) *Developing Character Skills in Schools*. London: Department for Education.

Morris, Ian (2015) *Teaching Happiness and Wellbeing in Schools*. London: Bloomsbury Education.

OFSTED (2019) *School Inspection Handbook*. Manchester: OFSTED.

Populus; Jubilee Centre for Character and Virtues (2013) *A Framework for Character Education: Jubilee Centre's Parents' Survey*. Birmingham: Jubilee Centre for Character and Virtues

White, Clarissa; Jen Gibb; Jo Lea and Cathy Street (2017) *Skills in Schools: Qualitative Case studies*. London: Department for Education.